

УДК 82.02 (+ 821.16)

Дарина Ковальова
ORCID 0000-0002-7973-3180

ФЕМІНІСТИЧНИЙ ДИСКУРС ЖІНОЧОЇ ПОЕЗІЇ «МОЛОДОЇ ПОЛЬЩІ»

***Анотація.** На переломі XIX-XX ст. емансипація жінок мала сильний вплив на усталений лад суспільства. Найбільше це проявилось в творчості тогочасних письменниць. У статті досліджує маловідому тему жіночої поезії літературного періоду «Молодої Польщі». У дослідженні аналізується тематичне коло, проблематика та тілесність поезії Броніслави Островської, Марилі Вольської, Марцеліни Куліковської, Марії Коморницької та інших. У нарисі розглядається творчість цих письменниць в проекції активного розвитку феміністичного дискурсу через призму соціально-політичних, культурних та гендерних особливостей.*

Творчий шлях поетес періоду Молодої Польщі вимагає подальших досліджень, тому що вони не лише були активними учасницями літературного процесу, але також вплинули на майбутні покоління польських поетес, які, беручи з них приклад, розвивали тематику жіночого досвіду, чуттєвості та тілесності у своїй творчості. Ці літературні постаті також є цікавими і для українського літературознавства, адже частина згаданих поетес певний час проживали у Львові, Києві та Харкові, а отже, вплелися і в український літературний процес.

***Ключові слова:** Молода Польща, жіноча поезія, тілесність, феміністичний дискурс.*

***Інформація про автора:** Ковальова Дарина Євгенівна, бакалавр філології, II курс магістратури, кафедра полоністики, Інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.*

***Електронна адреса:** daryna.kovalova.dk@gmail.com*

Daryna Kovalova

FEMINIST DISCOURSE OF WOMEN'S POETRY OF YOUNG POLAND

Abstract. *In the XIX-XX centuries. the emancipation of women had a strong influence on the established order of society. It was most evident in the works of contemporary writers. The article explores a little-known topic of women's poetry of the literary period of Young Poland. The article analyzes the thematic range, issues and corporeality of poetry of Bronislava Ostrovska, Maryla Volska, Marcelina Kulikowska, Maria Komornitska and others. The essay examines the work of these women writers in the projection of the active development of feminist discourse through the prism of socio-political, cultural and gender characteristics.*

In women's poetry of Young Poland there are recurring thematic areas, especially marked by corporeality and sensuality, such as love and erotica, motherhood, old age, disease and pain, the experience of death, the body also directs and profiles issues of creativity, sacred, metaphysics and cultural change. Particular attention needs to be paid to women's experiences, which consist in the expansion of biology or the feeling of sexuality (pregnancy, childbirth), which became the discovery and description of the first half of the last century, referred to as the process of feminization of culture. They not only imitated contemporary poets, but also made a significant contribution to the development of the symbolic coordinates of this period. Their poetry is also characterized by decadent, impressionistic and expressionist motives. Female poets turned to popular topics for the late nineteenth and early twentieth centuries, such as love, nature, the meaning of existence, escape from reality, feelings of powerlessness and more. But they were not limited to philosophical and landscape lyrics.

Further research on the creative path of poets of the Young Poland period is very promising, because they were not only active participants in the literary process, but also influenced future generations of Polish poets, who, following their example, developed themes of women's experience, sensuality and corporeality in their work. These literary figures are also interesting for Ukrainian literary criticism, because some of the mentioned poets lived for some time in Lviv, Kyiv and Kharkiv, and therefore, intertwined with the Ukrainian literary process.

Key words: *Young Poland, female poetry, corporeality, feminist discourse.*

Information about author: Kovalova Daryna, Bachelor of Philology, Institute of philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

E-mail: daryna.kovalova.dk@gmail.com

Daryna Kowalowa

FEMINISTYCZNY DYSKURS POEZJI KOBIECEJ MŁODEJ POLSKI

Abstrakt. W XIX-XX wieku. emancypacja kobiet wywarła silny wpływ na ustalony porządek społeczny. Najbardziej to było widoczne w twórczości współczesnych poetek. Artykuł podejmuje mało znany temat poezji kobiecej okresu literackiego Młodej Polski. Artykuł analizuje zakres tematyczny, problematykę i cielesność poezji Bronisławy Ostrowskiej, Maryli Wolskiej, Marceliny Kulikowskiej, Marii Komornickiej i innych. Esej analizuje prace tych pisarek w projekcji aktywnego rozwoju dyskursu feministycznego przez pryzmat cech społeczno-politycznych, kulturowych i płciowych.

Dalsze badania nad ścieżką twórczą poetek okresu Młodej Polski są bardzo obiecujące, gdyż byli oni nie tylko aktywnymi uczestniczkami procesu literackiego, ale także wpłynęli na przyszłe pokolenia polskich poetek, którzy za ich przykładem rozwinęli się w swojej twórczości wątki kobiecego doświadczenia, zmysłowości i cielesności. Te postacie literackie są również interesujące dla ukraińskiej krytyki literackiej, ponieważ niektóre z wymienionych poetek mieszkały przez pewien czas we Lwowie, Kijowie i Charkowie, a więc związały się z ukraińskim procesem literackim.

Słowa kluczowe: Młoda polska, poezja kobieca, cielesność, dyskurs feministyczny.

Nota o autorze: Kowalowa Daryna, studentka polonistyki, Instytut filologii, Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki.

E-mail: daryna.kovalova.dk@gmail.com

Кінець XIX - початок XX століття у Європі ознаменувався активною емансипацією жінок. Отримання виборчого права та права на освіту однозначно вплинуло на розвиток та тематику жіночої творчості, особливо враховуючи той факт, що письменництво – було однією з перших сфер, за яку жінки мали право отримувати

вати власну заробітну платню, що могло забезпечити фінансову незалежність. Тому не дивно, що в період Молодої Польщі польська література поповнилася іменами таких талановитих поетес, як: Броніслава Островська, Марилія Вольська, Казимира Завістовська, Марія Гроссек-Корицька, Зофія Тшешчковська, Францішка Арнштайнова, Марцеліна Куліковська, Марія Коморницька. Метою цієї статті є огляд загальних рис та особливостей польської жіночої поезії кінця XIX - початку XX століття.

Активний розвиток феміністичного дискурсу як в польському, так і українському літературознавстві розпочався наприкінці XX століття. Це дало змогу не лише поглянути на творчість відомих письменниць через нову критичну призму, але також спонукало до відкриття нових імен. Тривалий час творчість перерахованих нами поетес була недооцінена. Їхня поезія лише побіжно згадувалася в антологіях Молодої Польщі, літературні критики здебільшого ігнорували їхні збірки, або ж звинувачували поетес у графоманстві і описували їхні вірші як банальні, неоригінальні та навіть вторинні, які не можна поставити в ряд з творчістю відомих поетів цього періоду – Казимежа Пшерви-Тетмаера, Болеслава Лесьмяна та Леопольда Стаффа.

На думку сучасників, тематика жіночої поезії вкладалася у три тематичні групи: природа (тут переважно твори Броніслави Островської), праслов'янські мотиви (у Марилі Вольської) та еротична поезія (у Казимири Завістовської). Коморницьку розглядали дещо окремо, підкреслюючи надзвичайно сильно виражене «Я» та індивідуалізм її поезії [7, с.21]. Таке спрощене тематичне групування вкотре демонструє зверхне та несерйозне ставлення до жіночої творчості, яка начебто не має ніякої глибини. В 1963 році Ян Зигмунт Якубовський видав антологію “Poetki Młodej Polski”, в якій зібрані поезії 15 поетес цього періоду. Ця антологія яскраво демонструє різноманітність тематики, образності та символізму, які вони використовували. Особливу увагу укладач приділив творчості Броніслави Островської та Марилі Вольської, яких вважав найвидатнішими поетесами свого часу.

Фундаментальним дослідженням творчості молодопольських поетес стала праця Марії Подрази-Квятковської “Salome i Androgyne. Mizoginizm a emansuracja”, в якій дослідниця звернула увагу на проблематику статі у поезіях модерністок. Дослідниця опрацювала їхню творчість через призму соціально-політичних та культурних умов, в яких жили і творили авторки. Зокрема вона зазначає: “Письменник-літератор отримав конкурента у своїй галузі: вторгнення жінок у літературну галузь було особливо сильним наприкінці XIX століття. І – що варто наголосити – новий конкурент став несподіванкою. Бо в той період, коли – як би здавалося – жінки мусили внести в літературу ще глибшу емоційність, ще більш вишукану і чутливу ніжність, ще більшу схильність до ніжної лірики – у цей період вони створюють жваву, завойовницьку поезію, поезію, сповнену запалу і пристрасті” [3]. З сучасних дослідників, які займаються розвитком цієї теми та вивченням творчості окремих поетес, хотілося б назвати також Барбару Олех, Анну Видрицьку, Еву Красковську, Матеуша Скуху, Марчіна Букала, Даріуша Тшешньовського та Ханну Ратушну.

Незважаючи на те, що молодопольські поетеси ніколи не позиціонували себе як окрему поетичну групу, в їхній поезії можна знайти кілька спільних рис. Насамперед варто звернути увагу на те, що їхня творчість ідеально вписується в молодопольську поетику. Вони не просто наслідували поетів-сучасників, але також зробили значний внесок в розвиток символічних координат цього періоду. Їхній поезії властиві також декадентські, імпресіоністичні та експресіоністичні мотиви. Більшість авторок були також відомими перекладачками, зокрема поезії французьких символістів, яка, як відомо, сильно вплинула на світоглядно-філософські інспірації Молодої Польщі. У своїх віршах вони не сліпо відтворювали модні поетичні тенденції, а гармонійно адаптовували їх до польських художніх реалій.

Поетеси рідко включають у свої вірші назви екзотичних рослин, які не характерні флорі Польщі, а навпаки – в їхніх творах можна знайти незліченні назви польових та лісових квітів, зви-

чайних рослин, чагарників, дерев (наприклад, волошка, хміль, кульбаба, м'ята, чебрець, мак), фіалка, конюшина, глід, черемха, папороть, мох; ялина, калина, горобина, сосна, липа, ясен, клен, бук, дуб та ін.). Візьмемо тут для прикладу уривок з вірша Марилі Вольської „Kwiecień” [8]:

*„Już na grządkach stokrocie
W srebrze stoją i złocie
I narcyzy gwiazdami białymi
Patrząc, kędy wśród liści
Jaskry żółkną z zawiści,
Chyląc jasne swe rzęsy do ziemi...”*

Також, в своїй творчості вони не звертають увагу на традиційну символіку, яка відома з поезії, образотворчого мистецтва чи популярних довідників, які «перекладають» мову квітів. Вони часто надають рослинам цілком нові значення, прислухаючись лише до власного артистичного бачення. Стосується це, наприклад, лілії, яка переважно символізує невинність, чистоту і скромність. Однак у вірші в циклі віршів Броніслави Островської „Woń kwatów” білі лілії маніфестують тілесні аспекти любові, бажання. Наприклад, уривок з її поезії „Lilje” [5]:

*„...Rozwinęły się w bladej jasności księżycy,
Omuśnięte nocnego motyla skrzydłami;
I budzi się w nich wonią nieznaną tęsknica,
Co złotym pyłem prątków biel kielichów płami...”*

Поетеси зверталися до популярних для кінця XIX - початку XX століття тем, такі як кохання, природа, сенс існування, втеча від реальності, відчуття безсилля тощо. Але вони не обмежувалися філософською та пейзажною лірикою. На багатьох вплинули події Першої Світової війни, звідси патріотичні і громадянські мотиви. У творчому доробку більшості з них зустрічаються також твори

для дітей. Даріуш Тшесньовський у своїй статті “Doświadczenie kobiecości w tekstach młodopolskich poetek” охарактеризував їхню творчість так: “Виховані молодопольською атмосферою поетеси змогли розширити тематику польської лірики. Вони відтворили емоції, які раніше не були присутні в літературі, чим послабили її моральний корсет. Вони увіковічили портрет жінки сучасності, яка відстоює у все ще “чоловікоорієнтованому” світі свої права - самій обирати кохання, відкривати власне тіло, визначати власну ідентичність (зокрема і гендерну, як у випадку Марії Коморницької), по-іншому сприймати світ, релігію, скороминущий час та власне смерть” [7, с. 347].

Однак варто розуміти, що жіноча поезія все ж має власну специфіку, вона розвивається відповідно до власної динаміки, при цьому не завжди збігається із загальноновизнаним баченням історії літератури та процесів або механізмів, що її регулюють. Ситуація жінки-письменниці сильно визначається культурними нормами, що стосуються гендерних зразків, що знайшло своє відображення у багатьох аспектах жіночої творчості [1, с. 497]. Саме тому, на нашу думку, творчість згаданих нами поетес є такою цікавою для подальших досліджень, зокрема компаративістичних. Наприклад, як втілена тема материнства в жіночій поезії, а як в чоловічій (у Леопольда Стаффа).

Поезія жінок ХХ століття в різному ступені розкриває тему тілесності, хоч і не всі авторки до неї звертаються, але - як і в прозі - в ній можна виявити особливу схильність до використання чуттєво-матеріальної конкретики, соматичної, біологічної лексики, метафоричності і образотворення. Соматичний характер віршів, зрозумілих таким чином - не лише об'єктивно (я пишу про тіло), але й суб'єктивно (я пишу тілом) і текстовий (я пишу тіло) - не зовсім відповідають рисам, які вважаються жіночими детермінантами творчості, такими як емоційність, синестезія, виразність чи естетика, це також повинно завжди призводити до виявлення статі, викриття сексуальності або сенсорної гіпертрофії. Соматичність поезії ніби переформулює розуміння «жіночності».

ті”, позбавляючи її «надмірного стилю», надмірного метафоризму, чуттєвості, чи антиінтелектуалізму, поступово звертаючись до характерних ХХ століттю антиестетизму та релятивізму, баналізації та об’єктивації мови, фрагментарності [1, с. 497]. Тіло в жіночій поезії перестає бути мотивом чи темою розпізнаваною виключно з точки зору статі, а акцент зміщується на проблеми, пов’язані з ідентичністю, близькістю, тимчасовістю чи саморефлексією, які дедалі більше присутні у віршах.

Цікавими є поезії Казимири Завістовської, адресатами яких є жінки, красиві та чуттєві, що не бояться своєї тілесності. Еротизм поезії Казимири Завістовської схожий на еротизм віршів Казимежа Пшерви-Тетмаєра. Їхня подібність полягає у відкритості і сміливості при поданні цих мотивів. У своїх віршах Казимира Завістовська переступає через моральні норми, які заважали жінкам відкрито писати про пристрасть і чуттєвість. Вона виражає пориви та інстинкти. В цьому виникає розбіжність з творчістю Броніслави Островської та Марії Гроссек-Корицької для яких кохання та захоплення належить до почуттів возвишених, а не тілесних. Наприклад, її вірш “Z marzeń moich” [10]:

*Wszędzie Cię widzę, o smętna, biała,
Oczy Twe patrzę z szmaragdów mórz,
Barwą Twych włosów mi słońce pała,
Lilia ma tony Twojego ciała,
Usta Twe płoną w purpurze róż!*

У жіночій молодопольській поезії є повторювані тематичні напрямки, особливо відзначені тілесністю та чуттєвістю, такі як: любов та еротика, материнство, старість, хвороби та біль, переживання смерті, тіло також направляє та профілює питання творчості, священного, метафізики та культурних змін. Особливої уваги потребують особливо жіночі переживання, що полягають у розширенні біологічності або почуття сексуальності (вагітність, пологи), що стало відкриттям та предметом опису першої половини

минулого століття, іменованого як процес фемінізації культури [1, с. 498]. Тому при аналізі творчості поетес періоду Молодої Польщі важливо взяти до уваги всі історичні, соціальні та політичні, естетичні та світоглядні контексти, що впливали на жіночу поезію.

Матеуш Скуха у своїй праці “Niesytość pragnienia. W kręgu młodopolskiej liryki kobiet” (2016) зазначає так: “Жіноча поезія періоду Молодої Польщі для мене є дзеркалом, у якому відображається жінка з рубежу XIX-XX століть. В ньому видно її складну особистість, переплетена в різних дискурсах – гендерних, поетичних, національних, материнських, культурних, історичних та расових. Це жінка сповнена сумнівів, побоювань і страхів, а також надії та віри в себе та власні здібності. Але в цьому дзеркалі видно також і чоловіка” [6, с. 12]. Дослідник піднімає досить важливий аспект творчості молодопольських поетес. Попри суспільний прогрес і емансипацію становище жінки по відношенню до чоловіка лишалося другорядним. Тому багато авторок на початку кар’єри використовували псевдоніми. Наприклад, Марія Вольська спочатку писала під псевдонімами Іво Пломенчик, Д-Моль або Томаш Раруг. Лише після того, як її альтер-его міцно закріпилося у тогочасному літературному процесі, вона почала писати під справжнім іменем. Цікавим також є випадок Марії Коморницької, яка в 1907 році не просто вирішила взяти творчий псевдонім Пьотр Одменец Власт, а до кінця життя вимагала, щоб до неї ставилися, як до чоловіка.

Необхідність писати під чоловічим псевдонімом звісно також накладала свій відбиток на вірші поетес, адже важливо було не видати свою справжню статтю. Це стосується не лише правильних граматичних форм, але, в першу чергу, самої передачі почуттів чи особистого досвіду. На прикладі творчого доробку Марилі Вольської можна простежити як змінився її стиль, коли вона почала писати під власним іменем.

Творчий шлях поетес періоду Молодої Польщі (Броніслави Островської, Марилі Вольської, Казимири Завістовської, Марії Гроссек-Корицької, Зофії Тшешчковської, Францішки Арнштайнової, Марцеліни Куліковської, Марії Коморницької) вимагає по-

дальших досліджень, тому що вони не лише були активними учасницями літературного процесу, але також вплинули на майбутнє покоління польських поетес, які, беручи з них приклад, розвивали тематику жіночого досвіду, чуттєвості та тілесності у своїй творчості. Ці літературні постаті також є цікавими і для українського літературознавства, адже частина згаданих нами поетес певний час жили у Львові, Києві та Харкові, а отже, вплелися і в український літературний процес. Також, на нашу думку, цікавими б були компаративістичні дослідження тематики та образності у жіночій поезії Молодої Польщі та українських модерністок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kaniewska B., Kraskowska E. *Polskie pisarstwo kobiet w wieku XX: procesy i gatunki, sytuacje i tematy*, UAM Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 2016, s. 561.
2. Podraza-Kwiatkowska, Maria. *Literatura Młodej Polski*. Wydawn. Nauk. PWN, 1992.
3. Podraza-Kwiatkowska M., *Salome i Androgyne. Mizoginizm a emancypacja, [w:] tejsze, Symbolizm i symbolika w poezji Młodej Polski*, Kraków 2001.
4. *Poetki Młodej Polski: Zebrał i Opracował Jan Zygmunt Jakubowski*. Czytelnik, 1963.
5. *Poezje wybrane*. Bronisława Ostrowska. Oprac. Anna Wydrycka. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1999.
6. Skucha, Mateusz. *Niesytość Pragnienia: w kręgu Młodopolskiej Liryki Kobiet*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2016.
7. Trześniowski D., *Doświadczenie kobiecości w tekstach młodopolskich poetek*, „Etnolingwistyka” 2006, nr 18, s. 329-348.
8. Wolska M., *Wiersze wybrane*, Kraków 2003.
9. Zacharska, Jadwiga. *Poetki Przełomu XIX i XX Wieku: Antologia*. Wydawn. Uniwersytetu w Białymstoku, 2000.
10. Zawistowska K. *Poezje*, wyd. H. Altenberg, Lwów, 1903.